

Тываның баштайгы эртемденнериниң бирээзи А. Ч. Кунааның 70 харлаанынга

БАШТАЙГЫ ТЫВА РЕКТОР

Филология эртемдериниң доктору, Кызылдың педагогика институтунда баштайгы ректору Александр Чайбарович Кунааның 70 харлаанынга турсаактан байырлыг менээге оң кады ажылдап чорууна үш-өөрлериниң үш менээге чынык сактылыштарынын кылып, сагыш-сеткилин үлешкенер.

Филология эртемдериниң кандидатка З. Б. Чаламба: — Александр Чайбарович хүдээниң аныктыгы конуг бердинген кижин. Хой хемчээдиг, ханы билиштерин берип турар эртем аныктыгы оң аныктык. Ону чүдүлүшү тургузуунуң талазы-биле шийчелекти, эртемден дээр болла, чедир чугаалааныктык оң болур. Ол дыка хой өөредилге номнарын база өөредилге. Оон аягыда, бурунгу турки бииктерин дилеп тыярыгы, оларны чаап номчурунга канчаар-даа аажок үдүрүп чүрүшкү киирген. Ук бурунгу бииктериниң тыва дыл-биле дөңсөөр ажылдап база оң кылып чорган. «Тываның бурунгу бииктерин» деп ному ол үш агың үдүрүп, 1960 чылдарың эгезинде Кыргыз ССР-ден эртемден И. А. Артанов-биле кады «Ишпей бассейни» деп амык болган бурунгу дылдары деп аныктыг билиштерин. Университетке

башылап турганы профессор башкысы С. Е. Малов дөңсөөдө ат-сураа билдинер эртемден турду. Бурунгу бииктер талазы-биле ол дөңсөөгө билдинер дээр эртемден-не болгай. Боду база дыка солун башкы. Ол бистичи Тывага келбээн, ынчалза-даа Минусинскиге четкен. Тываас орун-суур мичан конуг берге турган-да болгай. Ол эртемденниң өөрениниң Ю. А. Балдамов оң аныктыгы уламчылган. «Тываның бурунгу бииктери» деп ному үш агың билиштериниң онзагайы — бурунгу тыва бииктериниң дылын амыгы тыва дылче оңулдурунган.

А. Ч. Кунаа биле Ю. А. Балдамов Тываның шолдериниң кезип, бурунгу бииктериниң турсаакталары тыкканар. Чаа-Хөл, Оттук-Даш, Элегес, Тес-Хемден чаа турсаакталары олар тыккан. Сут-Хөлдүн Оттук-Даш девискеринден база. Ол-ла бүгү тыктыган турсаакталдары музейге экен чыыл, мөөнөөр талазы-биле үлүг аныктыгы эгезиле, дыка хой-хөй экен дөңсөөн. Чүге дий-

маарнык, чүге дие ол чериниң чурттакчылары-биле топ коммунарның чурттакчыларының чугаазында үлүг ылгал чок болгай. А Терезе Хөл чурттакчыларының чугаазынын үш составы тус-тузун киирген. Бурунгу тыва биикти шийчилээр талазы-биле аныктыгы дөңсөөр чоккай турар. Чаа турсаакталар бар-дыр. Дөңсөөр чоккай турар. Дөңсөөр чоккай турар. Дөңсөөр чоккай турар.

Харааданчыг чүве чүд дээрге, оң сөөлүг аныктыгы парлап бээр боол азап турган, республика тигорфизы, Тываның Ном үдүрер чери салаалык-саалары, азыч четпес-тир бис дээр. Ынчанга ол аныктыгының чырыкчы үнерин көрүп четтирген.

Александр Чайбаровичтин ады-биле Тес-Хемде бир кудумчуун алаан деп дыктыган мен. Ол аажок өөрүңчү-чүдүр. Оң адын монтеки-дери бистичи, анык салт-ка-

аспирантурага өөренип артып калган. Ону доозункап келген ректорлар турган, национал кадрлар белгелээрине, тиза дылды өөредириниң программанын тургузарыне, дээди өөредилге черлеринге өөредилге номнарын белгелээрине ол үлүг кичээлге ийи салып, ол талазы-биле аныктыгы эгезиле. Александр Чайбаровичиниң дузазы-биле дээди өөредилге черинге башкылар, оң арга-дуржулга алып артыгы болган мен.

КЫМ СИЛЕР, УДУРТУКЧУ?

Удуртукчу кижин, черле ол-бо удуртук организми аныктык чорур кижини калдык болур укуртукчу? Ол кижини чүдүн амыктыгы-биле ыгычар депшир бергешти? Чону — чорган, хойу — хойтен. Ынчанга удуртукчуларның адын-мөңгүнүн, чөс-холозында чон билер, көөр.

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

«Боду мақтаар — болбас теген» деп мергет сагындарыг бар. Дөңсөөн тудум-на коллективден, чондан хоорлур удуртукчулар бары чыгып эвес. Ол хамаарык, аш-өөрүн, дөргүл-төрөдөрүн тоовас, оода чаадаар мендешпес, ол үлүг мендешпес, харылааны-харылааны бээни билишмес удуртукчулар бары дыка-ла харааданчыг. Олар дээрге, бодун Бодга, өскелерини өңкө дөңсөөр икитер-дир.

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Херээженнер — шилчээшкининге хамаарыштыр

ХОЛ ТУТТУНГУР АЖЫЛДААЛЫ

Тывага баштайгы херээженнер шилчээшкининиң организми тургусунаандан бээр бо чылдың август айда мугур 70 чылын байырлаан болгай бис. Бо төөгүдүр байырлап, бүгү тыва чоңун болгап өг-үлө бурунчу чырыктыкты байырлады болган. Херээженнер шилчээшкининиң эртен 70 чылдарын дургузунда Тывага кандык коргунчуг, халаттыг чылдары эртен дээр оңу. Кем-буруу чок кижилериниң бурууга оонап, адып, боолуп, политиктиң репрессияга (нүгүлдөөшүн) таварыштырып, төөгүге балбас кара орутчу база эркен. 1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайыны тыва чоңа аш-чүтү база таварыштырган. Бо кадыг-дошкун, ханын, наратын, аар-бөге чылдары Тываның маадарлыг херээжен анык-илчини чоң ундарлап, сула салдымын, туюлунга чедир шылданар эркен болган хоңудангай тыва чүгү улус анык-агынын кытап тургузарына, үжүк-

бизиктин, эртем-культураны саймарыдыны, икочун амырлардыг арат чоңу суурун амырларче шилчээдинерге канчаар-даа аажок болгай бис. Бо төөгүдүр байырлап, бүгү тыва чоңун болгап өг-үлө бурунчу чырыктыкты байырлады болган. Херээженнер шилчээшкининиң эртен 70 чылдарын дургузунда Тывага кандык коргунчуг, халаттыг чылдары эртен дээр оңу. Кем-буруу чок кижилериниң бурууга оонап, адып, боолуп, политиктиң репрессияга (нүгүлдөөшүн) таварыштырып, төөгүге балбас кара орутчу база эркен. 1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайыны тыва чоңа аш-чүтү база таварыштырган. Бо кадыг-дошкун, ханын, наратын, аар-бөге чылдары Тываның маадарлыг херээжен анык-илчини чоң ундарлап, сула салдымын, туюлунга чедир шылданар эркен болган хоңудангай тыва чүгү улус анык-агынын кытап тургузарына, үжүк-

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Удуртукчу аң база кара талазы канчап тыптып кээрли, ону кара талазын, холөгенин чүгү өскүдери, хүндүткелди канчап чаалап аларлы, а өске талазында, чамдыктар чонун идегенде чүге-ле «кузуптарыл!».

Олак КАРА-САЛ, Чоюн-Хемчик кожуун. Александр ДАМДЫН, хоочун башкы. Гонорары «Шынга» артыгырдым.

